

Ромас Л.М.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та мовної комунікації
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

ХУДЖНЯ СПЕЦИФІКА РОЗКРИТТЯ ТЕМИ ГОЛОДОМОРУ В ОПОВІДАННІ ЮРІЯ МУШКЕТИКА «ХРИСТОС І МАРІЯ У СРІБНІМ ОКЛАДІ»

Анотація. У статті розглянуті художні особливості розкриття теми голодомору в оповіданні Ю. Мушкетика «Христос і Марія у срібнім окладі». Окреслене коло проблем, які прямо чи опосередковано стосуються головної. Окрема увага звернена на специфіку творення портрета, роль діалогізованого мовлення та протиставлення духовного багатства української людини і душевної ницості радянських прихвостнів.

Ключові слова: тема голодомору, Ю. Мушкетик, портрет, діалогізоване мовлення, морально-етична проблематика.

Romas L. Artistic specificity of revealing the theme of the famine in Yuriy Mushketyk's story "Christ and Mary in a Silver Dress". The article examines the artistic features of revealing the theme of the Holodomor in Yuriy Mushketyk's short story "Christ and Mary in a Silver Frame". It outlines the range of issues directly or indirectly related to the main theme. Special attention is paid to the specifics of character portrayal, the role of dialogized speech, and the contrast between the spiritual wealth of the Ukrainian people and the moral baseness of Soviet henchmen.

Key words: theme holodomor, Y. Mushketyk, portrait, dialogized speech, moral and ethical issues.

Актуальність дослідження. «Для романів, повістей, п'єс Юрія Мушкетика характерне психологічне проникнення у внутрішній світ персонажів. Здебільшого Мушкетик-психолог увагу читача концентрує на найдраматичнішому моменті в житті народу» [2, с. 3], прагне заглянути в найпотаємніші куточки людського серця. У більшості випадків під пильне око дослідників потрапляли твори про далеке

історичне минуле українців (Ю. Ковалів, Л. Ромащенко, В. П'янов, Н. Горбач, Л. Ромас), бо справді письменник «...уболівав за Україну, її долю, її майбутнє, знаючи дуже багато, ще в радянські часи, про її правдиву історію і народне життя...» [1]. Пересічному читачеві Юрій Мушкетик відомий більше як історичний белетрист, але в його творчому доробку представлені як широкі епічні полотна, так і поезії та невеликі оповідання, які ще чекають своїх дослідників.

Мета статті полягає у виявленні специфіки розкриття теми голодомору в оповіданні Юрія Мушкетика «Христос і Марія у срібнім окладі».

Виклад основного матеріалу. Мушкетик-психолог завжди сконцентровує увагу читача на найдраматичніших моментах у житті народу. Чи то це будуть наші далекі предки в широкому історичному полотні, чи то – наші сучасники в маленькому оповіданні. Юрій Мушкетик – письменник, котрий приділяв багато уваги індивідуальним людським якостям, духовній міці, цілісності людини [3]. Його оповідання відзначаються широтою тематики й складною композицією. Твір, про який піде мова не є винятком. У письменника свій підхід до розкриття сюжету і своє нестандартне бачення подій тих років.

Багато хто з українських письменників торкався у своїй творчості торкався цієї складної теми, не обійшов її й Ю. Мушкетик. Оповідання «Христос і Марія у срібнім окладі» написане 1993 року. На десяти сторінках майстру слова вдалося досягти всі жахи колективізації й голодомору.

Читаючи цей твір, підсвідомо проводиш паралель між ним і романом Уласа Самчука «Марія», бо в його назві теж фігурує ім'я Богоматері, і спільною є тема голодомору. Про роман Уласа Самчука говорять, що в ньому проблема голоду є однією з кількох порушених. Те ж саме можна сказати й про оповідання Ю. Мушкетика, адже паралельно письменник торкається багатьох морально-етичних проблем. Але, на відміну від роману Уласа Самчука, де розповідається про все життя героїні, в оповіданні йде мова про короткий проміжок часу з існування селянської родини. Хоча початок схожий «Вона прожила все життя в селі, а їй чомусь снилося місто» [2, с. 95]. У центрі сюжету – постать головної героїні, Хотини, звичайної української жінки. Розпочавши оповідання зі сну героїні, письменник спровокував те, що читач весь час буде перебувати в сумнівах: сон, те, що описує далі автор, чи реальність.

Бо далі мова йтиме про голод, а голодна людина в оповіданні Мушкетика наче весь час знаходиться у напівсні, вона балансує між життям і смертю. Стан голодної людини, детально описаний в тексті, провокує відповідний стан свідомості: «Ось і зараз вона йшла довгим тунелем, і не було ні неба, ані жодної світлої таловини з боків, а тільки сірі кам'яниці, а десь попереду блимав чи то вогник, чи то світлячок і весь час лунав плач. Одноманітний, тягучий, іноді з якимсь бурмотінням...» [2, с. 95].

Можна стверджувати, що цей сон – це справжнісіньке життя Хотини – темне, тяжке, без жодної радості, голодне, життя над прірвою смерті. Головна героїня у сні шукає порятунку, схованки від усього, що діється насправді.

Перед нами українська жінка-мати, у якої болить душа не тільки від плачу своїх дітей, а й від споглядання на сльози чужих. Автор акцентує увагу на тому, що Хотина «вже всього набачилася, напереживалася, іноді їй самій здавалося, що в грудях замість серця – грудка спеченої жужелиці» [2, с. 96]. Але одного холодного ранку, коли вона побачила, як у розчиненій хвiртці лежав хлопчик літ десяти, а «біля нього на колінах стояв інший і квивив: «Ваню, встань... Ваню, встань...» [2; с. 96], зрозуміла, що це – не так. Автор досить докладно описує трагічну сцену, подає детальний портрет живого хлопчика, який навіть ще не розуміє, що Ваня вже ніколи не встане. Діти були незнайомі героїні і вона вирішила, що вони з міста. Хотині снилося саме місто: там базар, на якому смачно пахне, там торговки продають печені на олії пиріжки (і автор зазначає, що про ті пиріжки люди балакають страшно, тобто вони можуть бути з людським м'ясом). Хоча на тому базарі милостині ніхто не подає, усі діти сходяться туди, бо може вдасться поцупити пиріжок. А якщо піймають, – пише автор, то заб'ють до смерті. «Й ніхто не обороняє. Одного разу Гордій (чоловік) спробував оборонити такого хлопчика, то самого трохи не вбили. Прикликав додому у синцях та саднах» [2, с. 96].

Постійно акцентуючи на тому, що головна героїня перебуває в напівсвідомому стані, Юрій Мушкетик детально описує її психічну готовність рятувати. Вона, почувши дитячий плач, деякий час лежала поміж днем і ніччю, поміж сном і явою. «Ні, плач був не зі сну. Він цідився разом із світлом від куща бузку – від воріт чи з-за воріт. Голосок дитячий, тонкий, жалібний. Входив у неї, як гостра голка...» [2, с. 95]. Не хотіла Хотина брати додому хлопчика, бо в неї двоє своїх було, але мимохіть кинулася до дитини, що закричала страшним пронизливим

голосом, спостерігаючи, як брезентова безтарка, що збирала трупи по всьому селу, підбирала його братика, наче мішок зі сміттям. Того вечора хлопчик утік, але доля знову звела їх, мабуть, маленька дитина прийшла на те місце, де в останнє бачила свого брата. Коли Хотина нагодувала його юшкою з вики, він перехрестився, дивлячись на куток, у якому сіріло дві плями, на місці яких колись висіли ікони, якими благословляли її з Гордієм батьки.

Автор робить екскурс у минуле і перед нами наче проходить усе жіночине життя: як батьки не хотіли віддати її за Гордія, яким було їхнє весілля, як через ці ікони Гордія не прийняли в партію, як вони зі свекрухою переховували ці ікони в клуні. За таке ставлення до ікон, думала Хотина, Бог не відвів від їхньої родини жодної з напастей, і жодне з її прохань не сповнилося, окрім одруження з Гордієм. Автор описує появу самих ікон, як їх подарували на весілля і те, як ті ікони захищала від Гордія Ганна (його мати). Подається навіть історія зовсім стороннього персонажа, попа, який відмовився від сану заради своїх дочок, які бажають вчитись.

Ікони наче стають дійовими особами у творі. Їх рятують, з ними розмовляють, і вони свого часу стають рятівниками всієї сім'ї від голоду. Після багатьох років переховування Хотина відшукала ікони і віднесла їх у місто в «торгсин», перетерпівши великий сором, про який автор пише дуже лаконічно: «Сором запечатав уста» [2, с. 104].

Особлива увага звернена автором на ставлення до ікон людей у військовій формі, що приймали їх у Хотини, встановлювали пробу на них, зривали скло, розбивали дерев'яні рамки – і кидали в купу мотлоху: «Цей, у військового крою сорочці, взяв плоскогубці, рвонув цвяха. Скла на іконах не було, порозбивалося ще тоді, як Гордій пожбурих їх у жорна. Клацнув плоскогубцями ще раз, рвонув рукою парсуну Бога на дощечці й кинув її в куток, під ноги Хотині. Так само швидко розправився й з Марією. Брязнув метал, обидві ікони опинилися на блискучих вагах з плоскими шальками» [2, с. 106]. Хотина настільки була вражена цим видовищем, що тільки потім зрозуміла, як її було ошукано, а тоді «всі думки, всі чуття мовби відтяло щось від неї» [2, с. 106], зате двоє її дітей і той чужий хлопчик були нагодовані.

Були в житті Хотини такі хвилини, коли її охоплював жах неминучої смерті, але до життя повертала відповідальність за дітей. Один із описів в оповіданні нагадує сцену опису дітей у новелі В. Стефаника

«Новина»: «...на холодній лежанці діти гралися в частування. Подерли на клаптики шматок газети й тепер «ходили» одне до одного в гості: більші клаптики – пиріжки, менші – оладки... Зуби в дітей чорні-чорні – від жолудів...» [2, с. 104]. Вражаючим є порівняння потоку думок з потоком крові: «В цю мить думка потекла знову. Так тече кров з присохлої і знову роздертої ранки» [2, с. 104].

Час і простір в оповіданні не статичні. Час охоплює десятиліття, а простір змінюється зі змалюванням місця, в якому знаходяться головні герої. Дія відбувається в хаті, на вулиці, у місті, коли Хотина ходила в торгсин. Інколи навіть подається конкретний час, коли сталися ті чи інші події (через два роки, восени 1952 року), або як у фіналі оповідання – діти вирости і той прийомний хлопчик приїхав запросити її на весілля: «Тітко Хотино, запрошуємо вас на весілля. Я – Яким... Вернувся оце з армії, женюся... Запрошую ... як рідну матір. І раптом заплакав» [2, с. 106].

Отже, художня своєрідність розкриття теми голодомору в оповіданні Юрія Мушкетика полягає в тому, що він паралельно з цією проблемою порушив ще декілька морально-етичних проблем, пов'язаних, наприклад, з вірою в Бога, милосердям, справедливістю. Хоча для жанру оповідання характерно те, що воно охоплює невеликий проміжок часу, і в ньому описується здебільшого одна подія, Юрієві Мушкетикау вдалося на кількох сторінках умістити історію всього людського життя.

Література

1. Мушкетик Л. Юрій Мушкетик: «Я вже розмотую свою ниточку життя». URL: <https://litukraina.com.ua/jurij-mushketik-ja-vzhe-rozmotuju-svoju-nitochku-zhittja/>.
2. Мушкетик Ю. *Христос і Марія у срібнім окладі*. У Семенчук І. Юрій Мушкетик: Літературний портрет. Київ: Вид-во «Бібліотека українця», 1988. С. 95–110.
3. Ромас Л. Юрій Мушкетик: письменник і публіцист. *Наукові записки Національного університету Острозька академія*. Серія: Філологічна. 2014. № 41. С. 68–71.